

Tarján Vili babérkoszorúja

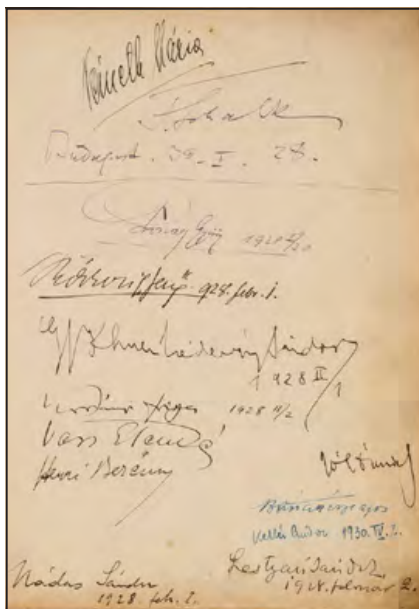
Saly Noémi

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ segítségével páratlan kincshez jutott: a New York kávéház egyetlenként megmaradt régi vendéglátókönyvéhez. Nemcsak a benne sorakozó autogramok önmagukban vett értéke miatt tekinthető kincsnek – egy eredeti Thomas Mann aláírás a piacon két-háromezer dollárt is megér –, hanem mert tudósít a főváros két háború közötti korszakának élénk kulturális, idegenforgalmi életéről, a társaságok összetételéről is.

Tarján Vilmos fénykorában, az 1930-as években

A legendás kávéház történetében kiemelkedő időszak volt az, amikor – 1920 és 1936 között – Tarján Vilmos vezette. A New York a világháborús évek mélyrepülése után megint Budapest első számú látvá-

nyossága lett, a város kimagasló személyiségei látogatták, és szinte kötelezően oda vitték külföldi vendégeiket, köztük világsztárokat is.

A vendéglátókönyvi bejegyzések, rajzok, kották 72 oldalon sorakoznak, 1928 januárjától

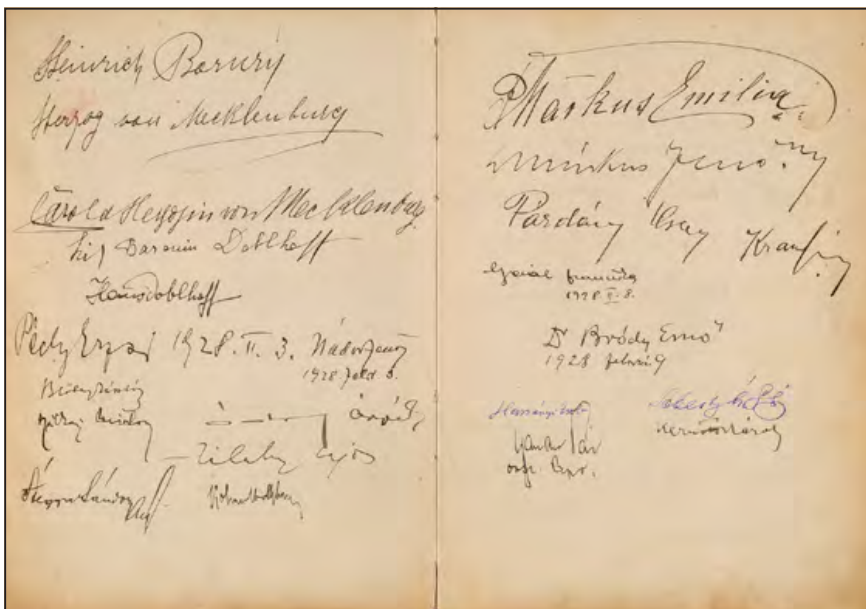
1936 augusztusáig. (Két év kihagyás után 1938 júniusától 1941 májusáig még négy oldalon van pár autogram és egy francia nyelvű üdvözlés, amelyek Tarjánék későbbi üzletében, a Lukács fürdő vendéglőjében kerülhettek a könyvbe.) Sajnos egyelőre nem sikerült mindent kisillabizálni, de az eddig azonosított mintegy 160 név is parádés virágcsokornak mondható.

Megpróbáltam szemezgetni, kideríteni néhány híres vendégről, milyen alkalmából jártak Budapesten.

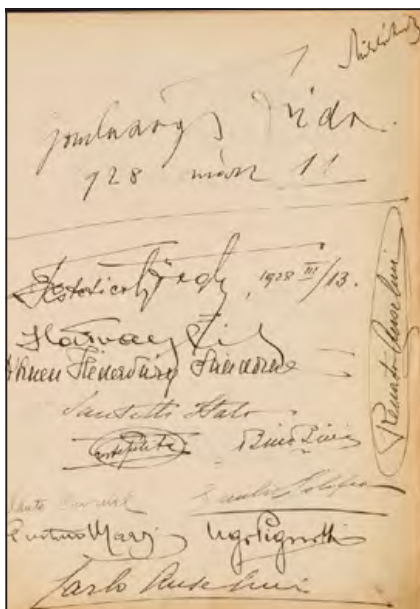
Színészek, bárók, vívóbajnokok

Az első két aláírás 1928. január 30-án került a nyitó oldalra: Németh Mária operatársnő és Franz Schalk osztrák karmester vacsorázott együtt Tarjánnál. Schalk pár nappal korábban dirigálta az Operaházban a Figaro lakodalmát (*sic!*) és a Filharmónia Zenekar Bach–Händel estjét, óriási sikerrel. Régóta ismerték egymást: négy évvel korábban Schalk szerződtette Németh Máriát a bécsi állami operához. Egy hónappal később itt egy láthatólag összetartozó színházi kompánia: Péchy Erzsébet, Nádor Jenő, Beöthy László színigazgató, Ódry Árpád, Rátkay Márton, Zilahy Lajos és két érdekes alak a „felső tízezerből”: Kohner Willy báró és Álgya Sándor altábornagy. Szirmai Albert új operettjének bemutatóját nézték meg a Király Színházban, utána jöttek vajon, vagy valamelyikük saját előadása után? Színészekből amúgy sose fogyunk ki: később majd jön Márkus Emília – Márkus József főpolgármester húga – a férjével, Párdány Oszkár miniszteri tanácsossal, fiával, Márkus Jenő színházi titkárral, Uray Tivadarral, Gaál Franciskával és a cseht valójában álló báró Krausz Simon bankárral, aztán Somogyi Nusi és a Góth házaspár, Alpár Gitta, Gombaszögi Frida, Paulay Erzsébet, Darvas Lili...

1928. március 28-án a Budapesti Hírlap részletesen beszámol a Magyarországon élő jeles olasz vívó, Italo Santelli szervezésében másnap kezdődő „vívóakadémia” résztvevőinek fogadtatásáról: „A kormány

képviselőtében megjelent a pályaudvaron bárciházi Bárczy István miniszterelnökségi helyettes-államtitkár, a Magyar Vívó Szövetség képviselőtében Rakovszky Iván nyugalmazott belügyminiszter, a Szövetség elnöke, akik az akadémia rendezője, Santelli Italo lovag vívómester társaságában várták a trieszti gyorsvonat érkezését. Zúgó éljenzés és az olasz himnusz dallama köszöntötte a kocsikból lelépő olasz vívóbajnokokat. Elsőnek a nálunk is jól ismert Oreste Puliti ugrott a perronra. (...) Sorjában jöttek utána a többi olasz vendégek, Bini, Marzi, Pignotti, Alochio, Salafia, Carlo és Renato Anselmi, akiket Santelli mester mutatott be Rakovszky Ivánnak és Bárczy István államtitkárnak."

Hát hova máshova vihették volna őket vacsorázni aznap este, mint a New Yorkba?

A fekete démon és más csodabogarak

Április 10-én a remek jazzhegedűs, Teddy Sinclair is megjelenik a vendégek között (vajon kikkel?) – előző este adott óriási sikerű koncertet a Vigadóban tizennégy tagú londoni zenekarával. Érdekes, hogy a vendégkönyvben a zenészek közül egyedül ő hagyott autogramot.

A korszak egyik legnagyobb sztárja, „a fekete démon”, Josephine Baker 1928. május 1-jén lépett fel a budapesti Royal Orfeumban. Ehhez az erkölcsökért aggódók megnyugtatóására egy „hatósági zsúri” előzetes engedélyező bőlintására is szükség volt. „Hétfőn délután négy órakor mutatkozott be a hatóságok zsúrija előtt Josephine Baker, a szokatlan izgalmak középpontjában

álló fekete táncosnő. Az ellenőrző bizottság tagjai: Bezegh-Huszágh Miklós főkapitányon, Issekutz Aurél belügyminiszteri helyettes államtitkáron, Tomcsányi Kálmán és Boór Aladár belügyminiszteri tanácsosokon kívül a mintegy harminc-negyven főnyire tehető közönség soraiban ott láttuk Ilovszky János törvényhatósági bizottsági tagot, Álgya-Papp Sándor honvédelmi államtitkárt és a közélet más kiválóságait. Kerek egy óra hosszat tartott a Royal-Orfeumban rendezett előadás, melynek végeztével a bizottság tagjai közölték Zerkovitz Béla igazgatóval, hogy a táncosnő száma engedélyezhető. (...)

– A bizottság Josephine Baker mutatványában semmi kifogásolni valót nem talált. Sem a táncában, sem a dalaiban, sem az öltözékében. Mindent megtettünk, hogy különösen a színpadi kosztüm miatt kifogások ne merülhessenek fel. A művész nő öltözéke még a bécsi jelmezénél is szolidább – nyugtatja meg az olvasókat Zerkovitz. – A főkapitány kijelentette, hogy tudomása szerint teljes a nyugalom és semmiféle rendzavarástól sem kell tartani...” – számol be a végeredményről a Budapesti Hírlap.

Hogy ki rajzolta róla a vendégkönyvbe a bájos karikatúrát, sajnos nem sikerült megfejtenem. S asztaltársaságából se mindenkint. Roboz Imréné, a Vígszínház igazgatójának felesége mellett talán más magyarok is ültek ott (például ki lehet az a Márta vagy Márton?), de akik még aláírták, mind híres külföldiek: Ernst Lothar bécsi író és színigazgató, Adrienne Gessner és Helene Thimig bécsi színésznők, Hans Rehmann svájci filmszínész. Alighanem Baker kedvéért rándultak át Bécsből.

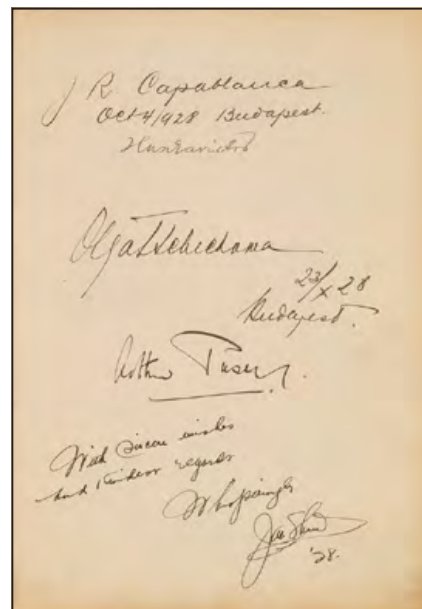

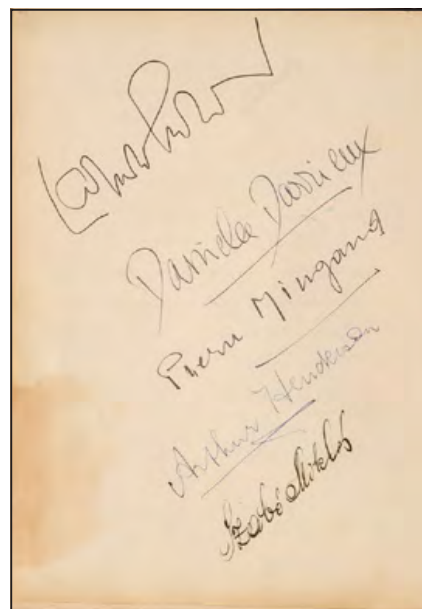
1928 augusztusában Budapesten járt a magyarok nagy barátjának, a trianoni békeszerződés kemény szavú bírálójának, Rothermere lordnak a fia, Esmond Harmsworth a kor egyik legnépszerűbb angol újságírójával és krimiszerzőjével, Edgar Wallace-szal és feleségével, Violettel. Sajnos a társaság negyedik angol tagjának nevét nem sikerült kiolvasni, viszont mintha velük vacsorázna később oly tragikus sorsra jutott nagy vívónk: Petschauer Attila. (Bármilyen meglepő, erről a látogatásról nem találtam híradást az interneten hozzáférhető lapokban, pedig a Pesti Hírlap újságírója nem sokkal korábban Berlinben készített egy interjút Wallace-szal, aki örömmel készült Magyarországra.)

1928. szeptember 21-től október 3-ig tartott a sakkozók budapesti „mesterversenye” a Siesta szanatórium dísztermében, amelyen sok jelesség mellett a kor világbajnoka, Capablanca is részt vett. Saját bevállása szerint a sakkot csupán szórakozásnak tekintette, és jókat evett-ivott nálunk – talán a búcsúvacsorán írta alá Tarján vendégkönyvét október 4-én. Huszka Victor, aki aláírásával a mester szoros közelségébe türemkedik, a székesfővárosi idegenforgalmi hivatal helyettes vezetője: ebből gondolhatjuk, hogy a számlát ezúttal a főváros állta.

Két női híresség virgonckodik együtt 1929. március 18-án: az örök botrányhős primadonna Fedák Sári mint „Miss Beregszász” (ugyanis ott született) – és a szépségkirálynő „Miss Európa”: Simon Böske (februárban nyerte el a címet Párizsban).

1929 március végén a főváros vendége az ekkor már nem fiatal (54 esztendő), de

még mindig világhírű sztár: Mistinguett. A Pesti Napló újságírója, Fazekas Imre hódoló kis riporttal tiszteleg előtte, de a pletykákat se felejtí ki: „Itt van. Vasárnap este érkezett. Miért jött? Egy francia táncos, a Rocky-fíú miatt. A Rocky-fíú fogadta. Meg a Josephine Baker. Néhány újságíró is. Azt írták a híres francia énekesnőről, hogy – soha ilyen fiatal nem volt. És megírták, hogy elkísérte idevezető útján egy elegáns fiatalember is, egy dél-amerikai milliárdos, bizonyos Arturo Lopez. Mistinguettet a 21 éves szerelmes Arturo Lopez kísérte Budapestre a – Rocky-fíúhoz.” Talán ennek a kis Artúrónak a beceneve lehetett Miccaluga? (És Josephine Baker idejött volna Mistinguett kedvéért? Mert ő 1928-ban kétszer is fellépett Budapesten, de utána – utoljára – már csak 1957-ben.)

Hollywood, Boldogfalva, végállomás

Érdekesen csoportosult 1934-ben egy lapra – de nem egy napra – három nagy muzsikus: Willem Mengelberg holland karmester, Kodály Zoltán és Lehár Ferenc. S ha már karmestereket emlegetek, itt a kézjegye Ruggiero Riccinnek, Doráti – ekkor még Deutsch – Antalnak és Leopold Stokowskinak is. Az ő elektrokardiogram-szerű aláírása már biztosan nem a New York kávéház falai között került az utolsó lapok egyikére. De vajon pontosan mikor? És tényleg együtt ült vele az asztalnál Danielle Darrieux, Pierre Mingand, Arthur Henderson és Szabó Miklós? Hát bizony az első kettő igen, a második kettő meg valószínűleg nem. De mire ez a régi újságokból kiderül...

1938 januárjában a Pesti Napló hozza a hírt: „Budapestre készül Henry Köster, Joe Pasternak és Stokowski.” A cikk szerint Pasternak az Universal köte-

lékébe kerülve magához hívta Hollywoodba Köstert (eredeti nevén Hermann Kosterlitzet), Gaál Franciska első filmjeinek rendezőjét. (A producer Pasternak volt.) Köster nagy sikerrel vitte filmre a tizenöt éves Deanna Durbinnel a Három kis ördögöt, majd jött az igazi, óriási durranás: a Száz férfi, egy kislány, Durbin mellett Stokowskival a főszerepben. A film zenéi közt hallható Liszt Magyar rapszódiaja és a Rákóczi-induló is. Hogy miért? Hát mert Köster feleségét Király Katónak hívták. Két nagyszerű magyar színész, Király Ernő és Solti Hermin leánya volt.

„– Minden éjszaka – meséli Solti Hermin – együtt ültek a gramofon körül: Stokowski, Henry Köster, a vőm, Joe Pasternak és a leányom, aki százszámra játszotta a gramofónlemezeket. A magyar számok váltották ki a legnagyobb lelkesedést.

– Köster (...) mihelyt befejezi a Darrieux-filmet, melyben a legkiválóbb amerikai sztárok lesznek a nagy párizsi színésznő partnerei, Joe Pasternakkal elindul Magyarországra felé. Az a tervük, hogy (...) olyan filmeset választanak ki Joe-val együtt Pesten, amelynek színmagyar a levegője, a története, és egészen magyar a zenéje, amit Pesten íratnak hozzá. Bizonyos vagyok benne – írja Köster –, hogy egy ilyen »Hollywoodban készülő magyar filmmel« igen nagy sikert arathatunk idekinn és az otthon élő magyarok előtt. Nagy örömünkre szolgálna, ha Stokowski beváltaná ígéretét, és csakugyan velünk jönne ő is Budapestre... nagyon sokszor kijelentette előtünk, hogy boldogan hangversenyezne Budapesten.”

Arthur Henderson a lapok szerint 1938. április 21-én érkezett a fővárosba, békefenn-tartási reményekkel. Legfőlőbb inkognitó-

ban visszatérve vacsorázhatott Stokowskival, aki nyáron jött. Július 27-én Lengyel Menyhérttel uzsonnázott és tárgyalt a Ninocska filmtervéről (1939-ben készült el, Greta Garbóval a főszerepben), majd – mint a Pesti Napló írja – „este az egyik budai vendéglőben vacsorázott Zilahy Lajosék társaságában. Különösen a magyar népi zenéről érdeklődött, mire elvitték a Dunapartra cigányzenét hallgatni. Több mint két órán keresztül húzta Kóczé zenekara Stokowski fülebe a magyar nótákat. A nagy karmester több nóta címét feljegyezte s megkérte Zilahy Lajost, hogy kótájukat, illetve a gramofónlemez-változatokat megszerezze. Éjfél után a Gellérthegy-re rándultak ki, ahonnan Stokowski az éjszakai tiündöklő Budapestet nézte. Megjegyezte, hogy most már csakugyan megvalósítja régi tervét, hogy Budapesten hangversenyez. Reméli, hogy télen ez sikerülni fog.

Csütörtökön délelőtt a városban sétált, majd a Nemzeti Múzeumba ment s onnan a többi múzeumba látogatott el. A délutánt és az estét baráti társaságban töltötte.

Csütörtök este Stokowski ismét az egyik dunaparti szálloda éttermében hallgatta baráti körben kedvenc cigánymuzsikáját.”

A hangverseny tervét elsodorta a háború. Stokowski csak majd' harminc évvel később, 1967 elején dirigált Budapesten. De az már egy másik város volt. És a színmagyar hollywoodi filmből se lett semmi. Hogy mit csinált itt akkor Danielle Darrieux? Hát a Retour à l'aube (magyarul: Egy pesti éjszaka) főszerepét játszotta. Henri Decoin rendezte, egyes részeit az erdélyi Boldogfalván és Zichyújfaluban, illetve Pesten forgatták azon a nyáron. Az utolsó békeévben. ●